

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
МУ Управление образования Каа-Хемского района
МБОУ СОШ с.Дерзиг-Аксы

СОГЛАСОВАНО
Зам. директора по УВР
МБОУ СОШ с.Дерзиг-Аксы

Донгак
« 31 » 08

Донгак Ю.Ю.
2023г.

УТВЕРЖДАЮ
Директор МБОУ СОШ с.Дерзиг-Аксы

Салчак
« 01 » 09
Салчак А.А.
2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета

«Родной (тувинский) язык»

наименование предмета (курса)

для 7 класса

на 2023/2024 учебный год

Составитель:
Кужугет Аяна Ким-ооловна,
учитель родного язык и литературы
высшей квалификационной категории

Дерзиг-Аксы
2023г.

Тыва дылга ажылчын программа

Өөрөдиге номунуң автору ады, үндүргөн чылы: А.К. Ойдан-оол, Б.К. Ондар, К.Б. Доржу, Е.М. Куулар. Тыва дыл. 7 класс. Кызыл: ТывНУЧ, 2014.

Программаның ады: А.К. Ойдан-оол, Ш.Ч. Сат, Н.Д. Сувандии. “Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылганы” деп ниити өөрөдиге черлериниң 5-11 класстарына күрүне стандарты база өөрөдиге программасы. Кызыл: НШХИ, 2008.

Тайылбыр бижик.

Тыва дыл- тыва нацияның дылы. Ында тыва улустун төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалынын чедиишкиннери мөөңнеттинген. Ол тыва культураны: улустун аас чогаалының, литератураның, театр уран чүүлүнүн болгаш уран чүүлдүн өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемниң, ажыл-херек чорудулганының, өөрөдигениң болгаш кижизидилгениң дылы апарган.

Ынчангаш 7-ги класска тыва дылды өөрөдириниң ажылчын программасы үндезин деңгелге Тыва Республиканың Өөрөдиге ямызынын бадылааны «5-9 класстарга программалар. Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылганы.» (А.К. Ойдан-оол, Ш.Ч. Сат, Н.Д. Сувандии Кызыл, 2008ч) деп номунга үндезилеп, делгеренгей кылдыр тургустунган. Тыва дыл кичээли неделяда 3 шак, бүдүн өөрөдиге чылында 102 шак кылдыр көрдүнгөн.

Ажылчын программаның тургузуу.

Тыва дылдың ажылчын программасы 5 кезектен тургустунган:

-тайылбыр бижик;

-ажылчын программаның утказы болгаш тургузуу (шактар аайы-биле хувааттынган темаларлыг);

-7-ги класска тыва дыл эртемин өөрөдириниң кол угланыышкыны, негелделери;

-литература даңзызы;

- календарь-тематиктиг планнаашкын.

Тыва школаларга, өөрөдиге черлеринге төрөөн дылды өөрөдири уругларнын угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээдип алыры-өөреникчилерге өске эртемнерни билип албышаан, долгандыр турар амыдырал, бойдус билиглерин калбартып, улуг салгалдың дуржулгазын ажыглап билиринге чанчыктырар.

Сорулгалары:

-өөреникчилерге фонетика, лексика, сөс чогаадылганы, грамматика (морфология, синтаксис), стилистикага тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерин практика кырынга ажыглап билириниң мергежилдерин, чаңчылдарын хевирлээр;

-шын бижирииниң, бижик демдектерин шын салырының быжыг чаңчылдарын бээр;

-алган теориялыг билиглеринге даянып, программа негелделеринге дүүштүр боттарының бодалдарын аас, бижимел харылзаалыг чугаага илередири;

-литературлуг дылдың нормаларына чаңчыктырар, сөс курлавырын байыдар, чугаазының культуразын бедидер;

-ниитилел амыдыралына тыва дылдың ужур-дузазын, хөгжүлдезин, өске дылдар аразында ээлеп турар туружун бөдүүн билиглер-биле таныштырар;

-төрөөн дылынга камныг, сонуургалдыг, хандыкшылдыг болурунга кижизидер;

-өөреникчилерни номга, шын, медерелдиг, аянын номчурунга сундулуг болурунга кижизидер, боттары боданып өөрениринге чаңчыктырар;

-мөзү-шынар, эстетика, күш-ажыл талазы-биле кижизидилгеге бүрүнү-биле ажыглаар;
-харысалгалыг болурунга, өөрөдигениң, күш-ажылдың сагылга-чурумунга кижизидер.

Бо сорулгаларны чедип алырда, башкынын ниити культурлуг деңгелин бедидери, дыл эртеми, методика, ниити педагогика, ИКТ, чаартылгалар талазы-биле белеткелин үргүлчү бедидери, бодунуң хүлээлгезин харысалгалыг, чогаадыкчы ёзу-биле күүседире.

7-ги класска тыва дылды өөрөдириниң программазының сорулгалары болгаш принциптери 5-11 класстарның ниити программазынга дүгжүп турар болгаш колдуунда оон үндезилеттинген.

Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери

Тыва дыл кичээлдеринге чүүл-бүрү методиктиг аргаларны, көргүзүг материалдарын, техниктиг херекселдерни, аудио, видео, медиа, ИКТ-ни ажыглаары чугула. Орус, даштыкы, тыва чурукчуларның сюжеттиг чуруктарын ажыглаары. Сөс курлавырларын байыдар, аас болгаш бижимел чугаазын идепкейжидер, эстетиктиг кижизидилгезинче кичээнгейлиг болур. Методиктиг удуртулгалар, чаа дузаламчы, чаа технологиялар-биле ажылдаар. Чедииникиниң ажылдың бир барымдаазы - өөрөникчиниң кадыкшылын, культуразын камгалаары, амыдыралга боду чогаадыкчы туруштуг болурун назы-харын, хууда онзагай талаларын барымдаалап кижизидери шынарлыг болур. Өөрөдиге номнары, техниктиг херекселдер, таблицалар, схемалар ортумак (долу) ниити өөрөдигениң сорулгаларын күүседиринге чугула херектиг өөрөдиге-методиктиг комплексти тургузар. Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери санитар эпидемиологтуг дүрүмнер болгаш нормаларга дүгжүп турар ужурлуг (СанПиН 2.4.2.1.178-02).

Ажылчын программаның утказы болгаш тургузуу.

Школага тыва дыл эртемин өөрөдириниң программазында фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис) дугайында билиглерни, шын бижириниң, бижик демдектерин шын салырының чанчылдарын, аас, бижимел чугааның чанчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерин кириген.

Төрөөн дылдың школа курузунда теориялыг билиглерин тыва дыл эртеминин база амгы үеде дыл эртеминиң чедииникиннерин барымдаалап тайылбырлаан.

Программа шуушкак принцип ёзугаар тургустунган. Чамдык берге, улуг темаларны (лексика, сөс чогаадылгазын) аңгы-аңгы класстарга чадаланчак өөрөдири көрдүнгөн.

5-9 класстарга төрөөн дыл курузу 1-4 класстарга өөрөнгөн чуулдеринин дорт уланчызы, системажытканы болур. Ажылчын программада шактарны мындыг хевирлиг тургузуп каан:

7 класска «Тыва дылдың өске дылдар-биле холбаазы» деп эгени өөрөнгөш, 6 класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптааш, аңаа улай «Синтаксис болгаш пунктуация» деп улуг бөлүктүң «Сөс каттыжыышкыны болгаш домак», «Бөдүүн домак» деп эгелерни өөрөнир.

Кириилде (1ш).

Тыва дыл болгаш өске дылдар.

6 класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары(10 ш).

Лексика сөс чогаадылгазы болгаш орфография.

Морфология болгаш орфография.

Синтаксис.

Сөс каттыжыышкыны.(7ш)

Сөс каттыжыышкынының сөстен болгаш домактан ылгалы.

Сөс каттыжыышкынының тургузуу болгаш грамматиктиг уткалары.

Сөс каттыжыышкынының болгаш домакта сөстөрниң холбаазы.

Катаптаашкын.

Домак (2)

Домактың тургузуу болгаш грамматиктиг утказы.

Ийи чугула кежигүннүг домактар (35).

Домактың чугула кежигүннери. Кол сөс биле сөглекчиниң аразында тааржылга.

Кол сөстүң илереттинери

Кол сөстүң көргүзүкчүлери.

Сөглекчиниң илереттинери

Кылыг сөстүг бөдүүн болгаш составтыг сөглекчилер

Ат сөстүг составтыг сөглекчилер

Кол сөс биле сөглекчиниң аразында тире.

Сөглекчиниң составында модальдыг сөстөр.

Домактың ийиги черге кежигүннери.

Немелде.

Тодарадылга.

Капсырылга.

Байдалдар.

Деңнелгелиг бөлүглел болгаш аңаа биче сек салыры.

Чаңгыс чугула кежигүннүг домактар (6)

Чаңгыс чугула кежигүннүг домактар дугайында ниити билиг.

Тодаргай арынныг домак.

Тодаргай эвес арынныг домак.

Арын чок домактар.

Ат домактары.

Долу болгаш долу эвес домактар (3).

Долу болгаш долу эвес домактар дугайында билиг.

Домак сөстөр.

Чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактар (11).

Чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактар дугайында билиг.

Каттыштырар аялга (интонация) дузазы-биле холбашкан чаңгыс аймак кежигүннер

Эвилелдер дузазы-биле холбашкан чаңгыс аймак кежигүннер.

Чаңгыс аймак болгаш чаңгыс аймак эвес тодарадылгалар

Чаңгыс аймак кежигүннерниң түңнекчи сөстери.

Адалгаларлыг, киирилде сөстөрлиг болгаш киирилде домактарлыг домактар (6).

Адалга

Киирилде сөстөр болгаш киирилде домактар.

Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары (14).

7-ги класска тыва дыл эртемниң утказы болгаш тургузуу ниити өөрөдилге программазының негелделеринге дүгжүп турар.

7-ги класска тыва дыл эртемин өөредириниң кол угланышышкыны, негелделери.

Программаның кол угланышыны - школага тыва дыл эртемин (курузун) өөредириниң программазында фонетика, лексика, сөс чогаадылгасы, грамматика (морфология, синтаксис) дугайында билиглер, шын бижириниң болгаш бижик демдектерин шын салырының чаңчылдарын, аас болгаш бижимел чугааның чаңчылдарын, стилистика элементтерин, дыл дугайында чамдык билиглерни кириген.

Төрөөн дылдың школа курузунда теориялык билиглерни (медээлерни) тыва дыл эртеминиң база амгы үеде дыл эртеминиң чедишишкинин барымдаалап тургускан.

Төрөөн дыл башкыларының ажылының кол уг-ши өөреникчилерни литературлук дылдың нормаларына чаңчыктарар, оларның чугаазын, боданыр аргаларын сайзырадыры болур. Программада өөредилге материалын быжыг шингээттирери-биле катаптаашкынче чугула кичээнгейни угландырган. Чылдың эгезинде болгаш төнчүзүнде ону чорударына тускай шактар көрдүнген турар уjurлук.

Программаның кол негелдези – тыва дыл кичээлдеринге өөредилге болгаш кижизидилге ажылын чангыс аай харылзаалыг чорудары.

Дыл – кижилерниң аразында харылзажырының чугула чепсээ, төрөөн дылының байлак сөс курлавырын, ооң амыдыралга уjur-дузалыын практика кырында көргүзери.

Өөреникчилерниң билиглерни быжыг, медреселдик шингээдип алырын чедип алыры, төрөөн чугаазын сайзырадыры: чаа сөстерни, фразеологизмнерни, дылдың уран-чечен аргаларын шингээттирери, сөстүң утказын көжүрүп ажыглаарына мергежидери, сеткил-сагышты, бодалды, миннишкинни илередир дылды чедимчелиг ажыглаарына чаңчыктарары.

7-ги класска тыва дыл эртеминге хыналда ажылдарның үнелели.

Хыналда ажылдарның сөзүглелдери амгы үениң негелделеринге, амыдыралчы дуржулгага барымдаалаан кижизидикчи уткалыг болуру чугула. Олар уругларның назы-харына, өөрөнгөн темаларына, амыдыралчы чижектерге дүүшкек болуру албан. Хевирлерин башкы ыяп-ла уругларның билииниң, кадыкшылының, өөрөнгөн темаларының аайы-биле таарыштыр шилип алыр.

7-ги классты доозуп тургаш, өөреникчи дараазында билиглерни, чаңчылдарны чедип алган турар уjurлук: шын бижилгениң чаңчылдарын чедип алыры, дүрүмнерни чижектер-биле бадыткап, ажыглап билири.

Сөс-биле ажылдап билири: сөстерни тема аайы-биле тускай лексиктиг бөлүктөргө чарары, олар-биле сөс каттыжышышкыннары, домактар тургузары, тывылган төөгүзүн сайгарары, янзы-бүрү словарьлар-биле ажылдаары.

Чараштыр бижилгеже, сөстерниң, домактарның грамматиктиг сайгарылгаларынче болгаш мөзү-шынарының кижизидилгезинче кичээнгей салыры.

Тематическое планирование

по предмету «Родной (тувинский) язык»

наименование предмета (курса)

класс 7

учитель Кужугет Аяна Ким-

ооловна

(ФИО) полностью

Количество часов по учебному плану:

Всего 102 часов; в неделю 3 час(ов)

Плановых контрольных работ 7

Планирование составлено на основе 1. Ниити өөредилге черлеринге кол ниити өөредилгениң «Төрөөн (тыва) дылга» чижек ажылчын программасы (5-9 класстар) (10-11 класстар)

Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайырадылгазы 5-11 класстар. Күрүне стандартына болгаш өөредилге программалары». Авторлары: *К.Б. Доржу* филология эртемнеринин кандидады, доцент, *Ч.А. Сарыглар* Кызылдың 9 дугаар гимназиязының дээди категорияның башкызы. 2. КОЛ НИИТИ ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ 5-9 КЛАССТАРЫНГА «ТӨРЭЭН (ТЫВА) ДЫЛ» ЭРТЕМИНГЕ ЧИЖЕК КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАННААШКЫН (2023-2023) Тургузукчузу: Ч.А. Сарыглар, Кызылдың 9 дугаар гимназиязының дээди категорияның тыва дыл болгаш чогаал башкызы, НШХИ-ниң улуг методизи

Программа

Учебник: Тыва дыл, А.К.. Ойдан-оол, Б.К.Ондар, К.Б.Доржу, Е.М.Куулар. Тыва дыл. 7 класс. Кызыл: ТывНУЧ, 2014

(название, автор, издательство, год издания)

Календарь-тематиктиг план

7 класс Тыва дыл

№	Темалар	Шагы	Үези		ЭОР ЦОР
			план	факт	
	1-ги улдуң Дыл дугайында ниити билиглер				
1	Тыва дыл-күрүне дылы				
2	Чогаадыг Хөглүг дыштанылгам				
3	Тыва дыл-тыва чоннуң өнчүзү				
4	Тыва дыл болгаш чоннуң культуразы				
5	Литературлуг дылдың стильдери				
6	Диктант				
7	Частырыглар-биле ажыл				
	6 класска өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын				
8	Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгазы. Морфология				
	Морфология. Кылыг сөзү . Орфография. Чугаа культуразы.				
9	Кылыг сөзүнүң утказы, грамматиктиг демдектери, синтаксистиг хүлээлгези.				
10	Кылыг сөстериниң уткалыг бөлүктери				
11	Кылыг сөзүнүң дөзү				
12	Кылыгсөзүнүң чогаадылгазы. Морфологтуг арга.				
13	Кылыг сөзүнүң чогаадылгазы. Синтаксистиг арга.				
14	Бөдүүн, нарын, составтыг кылыг сөстери.				
15	Кылыг сөзүнүң болур болгаш болбас хевирлери.				
16	Кылыг сөзүнүң болур болгаш болбас хевирлери.				
17	Кылыг сөзүнүң залогтары				
18	Болдуруушкун залогу. Болчуушкун залогу				
19	Эгидиешкин залогу. Качыгдаашкын залогу.				
20	Практиктиг кичээл Кылыг сөзүнүң залогтары				
21	Кылыг сөзүнүң видтери. Тодаргай эвес вид. Доозулган вид.				
22	Дагыннаан вид. Болбастаар вид.				
23	Ритмиктиг вид. Дүргөн вид.				
24	Хыналда диктант Кижиде-бойдустуң төлү				
25	Частырыглар-биле ажыл				

26	Катаптаашкын				
	2-ги улдуң				
27	Причастие-кылыг сөзүнүң тускай хевири. Причастиениң грамматиктиг утказы, морфологтуг демдектери				
28	Причастиелиг бөлүглел				
29	Эрткен үениң причастиези				
30	Келир үениң причастиези				
31	Болгалак үениң причастиези. Болгу дег үениң причастиези				
32	Хыналда ажыл				
33	Частырыглар-биле ажыл.				
34	Деепричастие-кылыг сөзүнүң тускай хевири Деепричастиениң грамматиктиг утказы, морфологтуг демдектери.				
35	Деепричастиениң синтаксистиг хүлээлгелери. Деепричастиелиг бөлүглел				
36	Кожаланчак деепричастие				
37	Каттышкак деепричастие				
38	Эрткен деепричастие. Болбас деепричастие.				
39	Практиктиг кичээл. Сайгарылгалар				
40	Үдекчи деепричастие. Кызыгаарлаар деепричастие.				
41	Ч.с. Угаап-боданыышкынныг чогаадыг				
42	Кылыг сөзүнүң наклонениелери				
43	Болуушкун наклонениези, ооң үелери. Болуушкун наклонениезиниң эрткен үези.				
44	Болуушкун наклонениезиниң амгы үези.				
45	Болуушкун наклонениезиниң келир үези				
46	Дужаал наклонениези				
47	Даар наклонение				
48	Хыналда диктант				
49	Частырыглар-биле ажыл				
50	Чөпшээрел наклонениези.				
51	Кызыгаарлаар наклонение				
52	Кылыг сөзүнүң морфологтуг сайгарылгазы				
53	Катаптаашкын Кылыг сөзү				
	3 -кү улдуң				
	Наречие. Орфография. Чугаа культуразы				
54	Наречие				
55	Наречиелерниң чогаадылгазы, оларны шын бижиири				
56	Наречие тургузар өске аргалар				
57	Наречиениң уткалыг бөлүктери. Үениң наречиези				
58	Туруштуң наречиези				
59	Сорулганың, чылдагаанның наречиелери				
60	Кылдыныг аргазының наречиези				
61	Кичээл чарыш Наречие				
62	Хемчегниң наречиези				
63	Наречиелерни өске чугаа кезектеринден ылгап алыры				
64	Наречиениң морфологтуг сайгарылгазы				
65	Эдертиг				
	Өттүнүг сөстөр				
66	Өттүнүг сөстөр				

67	Өттүнүг сөстөрнүн ажыглалы				
68	Өттүнүн сөстөрнүн ниити утказы. Уткалыг бөлүктери. Оларнын тургустунары. Составтыг кылыг сөстери тургузарынга ужур-дузазы база синтаксистиг хүлээлгези				
69	Өттүнүг сөстөрнүн морфологтуг сайгарылгазы				
70	Практиктиг ажил Өттүнүг сөстөр				
	Дузалаал чугаа кезектери				
71	Эвилелдер. Чагырыштырбас эвилелдер				
72	Чагырыштырар эвилелдер				
73	Эвилелдернүн морфологтуг сайгарылгазы				
74	Эдеринчилер болгаш дузалаал аттар				
75	Эдеринчилерни өске чугаа кезектеринден ылгаары				
76	Эдеринчилернүн морфологтуг сайгарылгазы				
77	ЧС сөзүглел-биле ажил				
78	Артынчылар				
79	Артынчыларны бөлүктээри болгаш шын бижиири				
	IV үлдүн				
	Аян сөстери, ооң бөлүктери				
80	Аян сөзү				
81	Аян сөстөрнүн морфологтуг сайгарылгазы				
82	Дузалаал чугаа кезектери болгаш аян сөстөрнүн чугаага ажыглаары				
83	Диктант				
84	Частырыглар-биле ажил				
85	Катаптаашкын				
86	Аян сөзүнүн дугайында бижимел ажил				
	Чугаа чорудулгазы. Чугаа культуразы				
87	Сөзүглел дугайында билиг				
88	Сөзүглелдин темазы болгаш кол бодалы				
89	Сөзүглелдернүн янзылары. Тоожуушкун				
90	Чурумал				
91	Угаап боданыышкын				
92	Чурук-биле ажил				
93	Диалогту аас болгаш бижимел чугаага ажыглаары				
94	Диалогка бижик демдектери				
95	Тест Сөзүглел				
	Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары				
96	Кылыг сөзү				
97	Наречие				
98	Өттүнүг сөстөр				
99	Дузалаал чугаа кезектери, аян сөстери				
100	Хыналда диктант				
101	Частырыглар-биле ажил				
102	Түңнел катаптаашкын кичээли				